

Заставка Анни Ярошенко

П'єр БУЛЬ

НЕ ТАК СТАЛОСЯ, ЯК ГАДАЛОСЯ

ОПОВІДАННЯ

З французької переклала Марія ВЕНГРЕНІВСЬКА

Була десята година вечора. Довгий літній день згасав, і ліс обступав віллу непроникним чорним громаддям. Малерт у самій сорочці сидів спиною до вікна, що виходило в садок, за столом у кімнаті на першому поверсі, яка правила йому за робочий кабінет. Кімната була освітлена яскравіше, ніж звичайно, люстрою та кількома настільними лампами, понаставленими скрізь на сільських меблях. Тієї ночі господар вілли потребував багато світла. Вікно стояло напіввідчинене, так що кожен знадвору міг побачити, що діється в кімнаті. Саме цього йому й хотілося домогтись.

Малерт частенько приїздив на суботу й неділю до цього відлюдного замиського будинку, щоб спокійно попрацювати. Того вечора він узявся писати листа, та так і застиг нерухомо із затисненою в руці авторучкою, невидючим поглядом утупившись у розісланий на столі аркуш паперу. Він знову й знову обмірковував найдрібніші деталі задуманої ним справи.

Малерт не боявся. Він узагалі був чоловік сміливий і не раз уже доводив це за різних обставин. А цієї ночі мав ще раз блискуче продемонструвати свою безстрашність. Його лише трохи непокоїла думка, що він міг упустити якусь важливу дрібничку в сцені, яка мала тут розігратися, в тій сцені, яку він сам підготував.

© М. А. Венгренівська, 1994, переклад.

П'єр БУЛЬ (нар. 1912 р.) — відомий французький письменник, автор численних романів та новелістичних збірок. У «Всесвіті» надруковано його новелу «Загадковий святий» (1990, № 12) та роман «Міст через річку Куай» (1992, № 8). Пропоноване оповідання — із збірника «Абсурдні історії» (Pierre Boule. Contes de l'absurde. Paris, 1970).

Малерт був фінансист. Справи його йшли по-всякому, але за останні кілька місяців його спіткала ціла низка невдач. І тепер він по вуха загруз у боргах, з усіх боків на нього напосідали конкуренти, і годі було сподіватися від них милості. Отож він відчував, що стоїть на краю загибелі. Чи виною тому його безталання, пристрасть до гри, чи відчайдушність? Та певна річ! Відчайдушність колись допомагала йому добиватися успіхів, а тепер хоч би що він робив — усе обертається проти нього.

Усі ці нещастя посипалися на нього відтоді, як... Він виразно уявив собі той вечір, коли нарешті зрозумів, що втратив кохання своєї дружини Сільвії. Вуста йому болісно скривились на згадку про відчай і гнів, що охопили його, коли він пересвідчився, що Сільвія зраджує його. Банальна історія, брудний зв'язок із Війяром, молодиком без певної професії, якого він спочатку взяв до себе секретарем, а потім зробив своїм повірником. І то з самої лише щирої симпатії до хлопця, бо про його ділові здібності Малерт був не вельми високої думки.

Із щирої симпатії... Та й Сільвія не краща! Завести непристойну інтрижку з тим Війяром, якого він часто запрошував до свого дому. Певне, вони любилися вже довгенько й до того, як він про це дізнався. Нічим особливим той Війяр не відзначався, така собі пересічна людина, тільки й того що молодий. Майже таких літ, як і Сільвія, молодша за свого чоловіка на двадцять років.

Ну що ж, така його доля... Фінансистове обличчя розгладилось. Гіркота розтанула. Тепер він шкодував, що піддався тоді своїй нестримній вдачі й брутально повівся з коханцем своєї дружини, перше ніж викинути його за двері. Він йому пробачив. Так він собі постановив. А від своїх постанов Малерт ніколи не відступався. Сьогодні ввечері, особливо сьогодні, думаючи про Сільвію, він хотів віддаватися спогадам лише про їхнє кохання, про ті дні, коли він одружився з нею, ще зовсім юною, коли йому в усьому щастило.

Спогади ці були такі звабливі, що він не міг втриматися від спокуси ще раз поглянути на Сільвію, таку, якою вона була тоді. Він підвівся й пішов до етажерки, на якій стояла фотографія Сільвії тих часів. Проминаючи вікно, він інстинктивно виглянув на двір і ледь помітно здригнувся. А тоді схопив фотографію і довго дивився на неї затуманеним поглядом. На мить йому закортіло поставити портрет на письмовий стіл, перед собою. Але він одразу ж поставив фотографію на звичайне місце і швидко відійшов від етажерки.

— Який же я дурень,— подумав уголос.— Це могло б збудити підозру.

Він хотів був знову сісти до столу, але вирішив іще раз оглянути кімнату. В кутку, залитий яскравим світлом, стояв невеличкий відчинений сейф, що не міг не привернути увагу випадкового перехожого, якби той ненароком зазирнув у вікно. В цьому не було нічого незвичайного, адже всі його секретарі знали, який у нього завжди розгартіяш. У сейфі лежала груба пачка банкнотів. Він іще раз їх перелічив — рівно двадцять п'ять тисяч франків. Він уже дав стільки ж завдатку. То був прибуток... прибуток від його останньої фінансової операції. Ці гроші він собі привласнив. І то не вагаючись... Ні! Він не крав, як звичайний злодій, ішлося про зловживання довірою, підробку документів тощо. Завтра усе впливе на світ. Та це вже не має ніякого значення. Головне для нього — забезпечити Сільвію, забезпечити її щастя, нехай і з тим Війяром. Так він вирішив раз і назавжди.

Відтоді, як Малерт довідався про зраду дружини і гнів його почав стихати, в ньому іноді пробуджувалася ніжність до неї, і, сам поступово опускаючись на дно, він з безмірним жалем думав про Сільвіїне майбутнє. Він добре розбирався в людях. В усякому разі, він так гадав, тож був переконаний, що Війяр ніколи не доб'ється успіху, не зуміє завоювати блискуче становище (коли він вигнав молодика, той так і не знайшов собі пристойного місця), одне слово, він нездатний заробити досить грошей, щоб забезпечити щастя Сільвії. І поволі думка про Сільвіїне щастя врзалася йому в мозок, витіснивши звідти всі інші бажання. Він знав ціну й жінкам. Принаймні був певен, що не помиляється щодо своєї дружини. Він добре знав її потяг до розкошів. Він привчив її до цього, коли був на вершині успіху, і тепер не може залишити її без грошей. Це напевне означало б кінець її зв'язку з Війяром, кінець їхнього кохання. Яка ница помста! А що потім? Безперечно, найгірше. Він повинен їй допомогти. Коли в Малерта визріло це рішення, обличчя його, виснажене й почорніле від безсоння, знову

набрало колишнього рішучого виразу. Зникли синці під очима, чоло розгладилось.

Він поклав банкноти на місце. Наявність такої великої суми у нього на віллі могла здатися дивною, але цих грошей ніхто не знайде. Знайдуть лише сліди пограбування: відчинений порожній сейф і одну-єдину банкноту на підлозі, нібито з поспіху загублену злочинцем. Банкнота лежала на місці. Малерт трошки її пересунув, щоб одразу впадала в око.

Він ще раз перевіряв, чи двері не замкнені, чи вікно прочинене, стілець стоїть так, як домовлено, а недописаний лист лежить на видноті. Усе як слід. У Парижі він упорядкував свої папери, щоправда, не дуже старанно: хай ніщо не наводить на думку про його фатальне рішення. Головне, щоб Сільвія легко знайшла страхувальні поліси (на два мільйони франків), оформлені протягом останніх місяців. Йому довелося залізти в борги, щоб виплатити перші внески, але з тими двома мільйонами після його смерті Сільвія зможе ще довго жити звичним безжурним життям. З Війяром? Чи, можливо, пізніше з кимось іншим. Хіба не однаково? Головне, що найближче її майбутнє забезпечене. Що ж до кредиторів, то з цього боку їй боятися нічого: у них немає спільного майна.

Заключний акт підготовлено бездоганно. Йому лишалося тільки сісти спиною до вікна серед створених ним самим декорацій, так, як було домовлено, з відкритою потилицею. Усе готове. Вбивця може братися до діла.

Вбивця був недалечко. Причаївшись у темному лісі поблизу вілли, вікно якої яскраво світилося поза деревами, він чекав, поки зовсім посутеніє, щоб діяти у цілковитій безпеці. А втім, справа, призначена на нинішній вечір, була так добре підготовлена, що завдання його здавалося досить легким: навколо ані душі, в будинку нема нікого, крім господаря (служниця та садівник мешкали в селі, за кілька кілометрів од вілли, і приходили тільки вранці), а головне — жертва не чинитиме опору. Всі ці обставини змусили його погодитись на плату, куди нижчу за ту, що її звичайно одержувала людина його професії за подібні вбивства.

Угоду було укладено на терасі кафе. Про зустріч домовились по телефону через посередника, з яким Малерт познайомився під час війни і на скромність його міг розраховувати. Здобута вбивцею інформація не викликала побоювань. Відомий фінансист Малерт навряд чи зв'язаний з поліцією. Вбивця погодився на зустріч, але нічого не обіцяв. Він сам вибрав кафе, знаючи напевне, що там ніхто не зможе підслухати їхню розмову та записати її на плівку.

Малерт йому сподобався прямою, з якою одразу заговорив про справу. Просто й конкретно: треба вбити одну людину за п'ятдесят тисяч франків. Ні на су більше. П'ятдесят тисяч франків — сума, яку йому вдалося зібрати з допомогою шахрайства. Вбивця зрозумів його з півслова.

Щоправда, він трохи здивувався, коли, не давши йому навіть змоги поторгуватись, фінансист назвав жертву: це він сам, Малерт. Проте не така вже то була для вбивці несподіванка. Хоч сам він ще ніколи такого не робив, але казали, що іноді таке трапляється. Та й, зрештою, так навіть краще. Згода жертви полегшувала йому роботу й убезпечила б його від доносу в разі провалу, малоймовірного, але можливого. Малерт, зі свого боку, міг не боятися шантажу, тож справу облагодили швидко. І подальші пояснення фінансиста вбивця слухав спочатку досить неухважно.

— Я повинен зникнути. Але не думайте, що я боюся сам собі заподіяти смерть. У мене на це стало б відваги, я знаю, але...

Видно, йому дуже хотілось обґрунтувати своє рішення. Вбивця поглянув тоді на Малерта по-новому, з незрозумілим для нього самого зацікавленням, ба навіть з легеньким співчуттям.

— Але, якщо я сам накладу на себе руки, моїй дружині не заплатять по страхових полісах. Самогубство передбачене в контракті, й угода анулюється.

— А ви справді хочете, щоб ваша жінка отримала ці гроші? — запитав убивця, приховуючи свою цікавість.

— Так, хоч.

Питання було вичерпане. Вбивця не конче мав знати, чому в нього виникло таке бажання. Проте Малерт і далі пояснював мотиви свого рішення:

— Отже, потрібне або вбивство, або нещасливий випадок. Я спочатку вирішив, що це буде нещасливий випадок, але при моєму фінансовому становищі він міг здатися підозрілим, страхові компанії розпочали б докладне розслідування...

Говорив він так спокійно, ніби йшлося про якусь фінансову операцію. Вбивця був певен, що все це щира правда.

— А якщо ви точно виконаєте мої настанови, ні в кого не виникне найменших сумнівів, що сталося вбивство.

І тут убивця схвально кивнув головою. Малертів тон вселяв повагу. Виконавець любив, коли йому давали детальні інструкції. В ньому пробудилося щось схоже на симпатію до чоловіка, який сидів напроти нього.

Далі все пішло як по маслу. Малерт докладно пояснив свій план і тут-таки заплатив убивці половину домовленої суми. Решта лежатиме у відчиненому сейфі. Він зможе її взяти, коли зробить своє діло. То була чесна угода, заснована на цілковитій взаємній довірі. На тому вони й розійшлися, на прощання нерішуче потиснувши один одному руку...

Вбивця прислухався. Нічого підозрілого. Він поглянув на годинника, подумав, що настав час діяти, і поволі рушив до саду. Та хоч він ступав дуже обережно, шурхіт його кроків налякав Війяра; той аж сахнувся назад, помітивши його скрадливу тінь.

Війяр також прийшов того вечора до вілли — і з певною метою. На вдачу, мабуть, більш рішучий, ніж здавалося Малертові, він теж був здатний прийняти мужнє рішення і не відступати від нього. А може, цей намір визрів завдяки його коханню до Сільвії, що додало йому наснаги? Та хоч як би там було, а два могутні мотиви, кохання і жадоба помсти, спонукали його вбити свого колишнього хазяїна.

Бажання помститись охопило його того ж таки дня, коли Малерт вигнав його з роботи, прилюдно образивши та надававши ляпасів: фінансист не міг стриматись, коли дізнався про зраду дружини і з єхидних посмішок своїх підлеглих зрозумів, що їм давно усе відомо. В ту мить Війяр від люті й приниження ладен був застрелити Малерта. Потім на деякий час ця думка відступила. Кохання Сільвії його трохи заспокоїло, адже вона не відцуралась від нього, і їхній зв'язок тривав і після скандалу, вчиненого її чоловіком.

Але зустрічатися їм стало набагато важче, двері її дому назавжди зачинилися перед ним, і думка про вбивство хазяїна знову час від часу зринала у нього в голові, хоч і невиразна, нечітка. Малерт з кожним днем ставав для нього все ненависніший. Щоправда, він начебто примирився зі своєю долею, але самé його існування заважало Війярові повністю володіти Сільвією.

Так, сама його присутність, його існування стояли на заваді повному щастю двох коханців. Сільвія йому нагадувала про це щохвилини. Вона пробувала поговорити з чоловіком, але той категорично відмовився дати згоду на розлучення. То була правда. Малерт мав на те поважні причини, про які вони й не здогадувались. Він виношував власний план, що, на його думку, мав задовольнити всіх. Війяр усе частіше стискав кулаки, коли в нього перед очима поставав образ суперника і думка про вбивство ставала дедалі виразніша.

Нарешті ця думка окреслилася настільки чітко, що він уже міг спокійно її обміркувати та скласти більш-менш певний план. Само собою сплигло у пам'яті й підходяще для вбивства місце — відлюдний замський будинок. Він знав, що Малерт часто проводить там дні на самоті. Відтоді, як між подружжям постала незлагодя, Сільвія майже ніколи не їздила туди з ним. Другого такого зручного місця не знайти. Війяр добре знав віллу й довколишню місцевість. Вночі дуже легко непомітно підійти до вікна, під яким працював Малерт. А працював він часто до пізньої ночі. Втекти потім через ліс — і справді за іграшку.

Отже, вбити Малерта буде неважко. Але Війяр іще раз дуже пильно обміркував ситуацію і звернув увагу на деякі неминучі прикрі ускладнення. Головне для нього й для Сільвії — щоб на них не впала і найменша підозра! Злочин той мав забезпечити їм безхмарне щастя, а не розлуку! Але після скандалу з чоловіком і взаємних погроз, що їх усі чули, першим у вбивстві, звісно, запідозрять його, коханця Сільвії, бо й слуги, й службовці знають, що їхній зв'язок триває вже давно.

Ті самі обставини, які полегшували вбивство, — добре знання місцевості та звичок колишнього хазяїна, — лише посилили б підозру. А розслідування викриє ще й додаткові факти, які свідчатимуть проти нього: він не тільки в минулому приїздив до вілли на запрошення хазяїна, але ще й тепер іноді зустрічався там із Сільвією, коли вони були певні, що Малерт відлучився кудись у своїх справах. Прибирали на віллі не дуже старанно. Відбитки його пальців знайдуть усюди, і в спальні також. Прагнучи вчинити бездоганний злочин, Війяр не нехтував найменшою дрібничкою. Ота його прискіпливість при всій його пересічності й змусила колись Малерта взяти його до себе.

І вдень і вночі він сушив собі голову тим, як би відвести від себе підозру в убивстві хазяїна. Начитавшись детективної літератури, він програвав ситуації з більш-менш вірогідними алібі, що дозволили б йому одурити правосуддя, але й без прямих доказів підозра напевне впаде на нього. Над їхнім із Сільвією щастям назавжди нависне тінь. Отож треба придумати щось інше.

Змушений терпляче чекати, поки знайдеться найоптимальніший шлях до розв'язання його проблеми, Війяр здалеку стежив за заклятим ворогом, через своїх колишніх колег постійно був у курсі всіх його справ. Інстинктивно він відчував, що ті відомості йому колись пригодяться. Так він із зловтіхою дізнався, що Малерт попав у тяжку скруту. Коли стало ясно, що фінансистові вже не виплутатись, що він на волосину від краху та безчестя, на виднокраї Війярові нарешті засяяв тріумф. Нараз перед ним відкрилась бездоганна й навдивовижу проста комбінація, можливість помститися без найменшого ризику...

Цього вечора він наважився здійснити свій замір. Присутність свідка могла порушити його плани, тож першою його думкою було втекти й дочекатися більш слушної нагоди. Але поведінка незнайомця втримала його на місці. З того, як сторожко той посувався в темряві, Війяр зрозумів, що й незнайомиць щось замишляє проти Малерта. Напевно, то якийсь бродяга або грабіжник. Скоряючись інстинктові, Війяр крадькома пішов за ним назирці, це було досить легко. Він зупинявся в ту ж мить, що й незнайомиць, і в ту ж мить знову рушав уперед, аж урешті в нього з'явилося дивне відчуття, ніби він присутній на репетиції власного сценарію, ніби він роздвоюється, ніби він водночас і виконавець, і глядач, який спостерігає за підготовкою до злочину.

Вбивця зайшов у садок, востаннє спинився, прислухаючись, і підступив до вікна. Тепер, коли на незнайомця падало яскраве світло, Війяр помітив, що на руках у того рукавички, як і в нього самого, і що в руці він тримає пістолет.

Малерт сидів нерухомо відтоді, як востаннє перевірів усі деталі вистави, завдяки якій він міг піти з життя із чистим сумлінням, надійно забезпечивши майбутнє коханої жінки; серце йому зворушувала думка про власну великодушність. Злегка нахилившись над столом і спираючись на нього руками, він невідривно дивився на недописаний лист.

Текст він придумав якомога буденніший, якомога невиразніший, аби в тих, хто його читатиме, склалося враження, ніби він і гадки не мав про смерть. То був лист-замовлення до знайомого квітникаря з сусіднього міста, у якого він іноді купував рослини для свого саду. Каталог торговця лежав напoxваті ліворуч, розгорнений на сторінці «Троянди». Лист починався так: «Прошу надіслати мені такі трояндові кущі...». Далі йшов перелік деяких номерів з каталога. Лист закінчувався словами: «П'ять кущів № ...». Немовби текст урвався в ту мить, коли куля влучила йому в голову... Як? Малерт хотів позбавити себе життя? Та що ви кажете! Адже тільки вчора він дав розпорядження садівникові щодо нових насаджень!.. Малерт навіть час від часу всміхався, радіючи, що не забув про такі подробиці. Почуття виконаного обов'язку, добре зробленої роботи, цілковитого самозречення давало йому силу сидіти спокійно й непорушно, але в останні хвилини цього жахливого чекання власної смерті, незважаючи на всю його мужність, на нього налягла така тяжка скорбота, що він усім серцем прагнув чимскорішої розв'язки.

В садку щось зашурхотіло, і він стрепенувся. «Нарешті!» — прошепотів. Загострені, розтривожені почуття не могли його обманути. Він виразно уявив собі, як убивця зводить руку з пістолетом, і, затамувавши віддих, мимохіть

повернув голову трошечки праворуч, у той бік, де стояв Сільвіїн портрет...

Саме в ту мить його й вразила куля, вона пробила йому скроню, а не потилицю, в яку цілився вбивця. Та це нічого не міняло у сценарії: вбивця не хотів ризикувати і стріляв майже в упор, просунувши пістолета в прочинене вікно. Малерт мертвий повалився на письмовий стіл.

Вбивця поспішив. Ще не стихло відлуння пострілу, а він уже стояв у кімнаті й засовував до кишені пачку банкнотів. Він обвів поглядом кімнату, лише на якусь частку секунди затримавши його на вбитому. Його завдання, цього разу дуже легке, виконане. Тепер залишається вшитись. Остання дія вистави тривала не більше хвилини. Він уже переступав поріг (дверей він за собою не зачинив), коли почув:

— Спиніться і слухайте.

З несподіванки він аж подався наперед, вдивляючись у напівтемний садок. Та розгледів він лише наставлений на нього пістолет. Звиклий моментально оцінювати небезпечні ситуації, такі як оця, вбивця одразу збагнув, що надії на порятунок немає. Його супротивник ховається в темряві, за стовбуром дерева, тимчасом як сам він стоїть у яскраво освітленій кімнаті — чудова мішень, тут не схибить і посередній стрілець. А він не мав ані найменшого сумніву, що чоловік, яких ховається в темряві, не новачок. Він послухався і завмер на місці.

— Киньте свій пістолет у садок. Один підозрілий рух — і я вас пристрелю.

Вбивця ще раз зважив свої шанси і дійшов висновку, що вони мізерні. В темряві він ледве розрізняв пістолет і руку, яка його тримала. Він знову послухавсь і викинув пістолета з байдужістю чи мудрістю людей такого типу, коли вони наразяться на сильнішого за себе. Яка непростима дурість отак уклепатись! Він підбадьорював себе припущенням, що незнайомиць теж замишляє щось протизаконне, мабуть, той підгледів, як він забирав гроші, і хоче їх загарбати. Таким чином, справу ще можна владнати.

— А тепер ідіть собі, і щоб я більш ніколи про вас не чув.

Вбивця вагався лише секунду — рівно стільки, скільки потрібно було, щоб отямитись від подиву. В найкращому разі він сподівався вимоги поділитися здобиччю, у найгіршому — що в нього відберуть усі гроші, але й у голові собі не покладав, що його просто попросять піти геть. Він не боявся залишити незнайомцеві свій пістолет. На зброї не було відбитків пальців, тож особу власника навряд чи вдасться встановити. Він навіть не спробував роздивитись обличчя незнайомця і швидко зник у лісі.

Війярова поведінка була результатом раптового рішення, що проблиско в його підсвідомості, тільки-но він здогадався про заміри вбивці. Розрахунок у нього був точний, як у геометричній теоремі.

Спершу він невимовно зрадів, збагнувши, що той тип має намір убити Малерта. Хтось інший помститься за нього. Хоч би як воно було, а таким чином він звільниться від Малерта, і це найголовніше. Ніхто більше не стоятиме між ним і Сільвією. Руки його зостануться чисті — і ніякого ризику.

Ніякого ризику... Цю думку змінила інша, цілком протилежна; вона шибнула йому до голови якраз у ту мить, коли пролунав постріл. Він аж похолов увесь, такий його пройняв страх. Ніякого ризику? А розслідування вбивства, а підозри, які неодмінно наведуть на його слід. Саме на його слід, неначе то він убив.. Так чи так, він іде на ризик. Перед ним поставала та сама проблема, що ночами так часто не давала йому заснути.

Що ж робити? Відповідь сама набігла йому на думку, тільки-но вбивця переступив поріг вілли. Задача, що її він так просто й блискуче розв'язав у першому варіанті, коли він сам намірявся вбити Малерта, мала те саме розв'язання і в другому варіанті. Він повинен ретельно виконати накреслений план так, ніби він сам убив Малерта. А для цього йому потрібна зброя, якою вчинено вбивство.

Він її дістав. Далі все було дуже легко. Війяр лише повторював те, що йому багато разів доводилось робити подумки. Часу він мав удосталь. На постріл у селі увагу не звернуть. Браконьєри частенько стріляли в лісі ночами.

Він підняв пістолет рукою в рукавичці й зайшов до кімнати. Підійшов до мерця. Він одразу завважив, що куля пробила праву скроню, і обличчя його проясніло. Якби було інакше, це сплутало б його плани. Навіть вищі сили за

нього! Війяр вклав пістолета в ще теплу Малертову правицю так, щоб лишилися відбитки пальців.

Він знав, що Малерт не лівша, і не забув про цю важливу деталь. І тому йому стало в пригоді читання численних детективних романів.

Авторучка валялася на підлозі. Війяр підняв її, насадив ковпачок і поклав до письмового приладдя. Потім переглянув папери, так старанно дібрані фінансистом: якийсь недописаний шаблонний лист і каталог. Він обережно узяв їх зі столу й заховав до кишені. Натомість він поклав документ, який йому вдалося роздобути завдяки дружбі з одним із Малертових секретарів. Документ свідчив сам за себе: то був сумний перелік основних боргів фінансиста.

Потім Війяр трохи відступив назад і ще раз пильно озирнув кімнату. Декорація була майже готова. Лишалися тільки незначні дрібнички. З цим він упорався швидко. Він зачинив сейф, підняв з підлоги банкноту й теж поклав її до кишені. Банкнота підтверджувала здогад, який з'явився у нього в саду, що вбивцю цікавили тільки гроші. А втім, його це не обходило. Він іще раз обвів поглядом кімнату й переконався, що жодного сліду перебування ані його самого, ані злочинця там не лишилося.

Усе гаразд. Вранці служниця знайде тіло. Висновок поліції буде очевидний. Тепер він може йти.

Немов актор, що останній покидає сцену, він уже поволі йшов до виходу, коли раптом йому впала в око Сільвіїна фотокартка. Він спинився, і дивна посмішка промайнула на його обличчі. Його охопила радість творця, який вдоволено споглядає свій щойно закінчений витвір і водночас інстинктивно відчуває, що бракує якогось останнього штриха, і якому провидіння несподівано дарує натхненне прозріння, аби він зміг додати цей останній, завершальний штрих. Він узяв фотографію жінки, котру ніжно любив підло зраджений бідолаха, і обережно поклав її на письмовий стіл так, щоб кожному було видно, що вона випала з лівої руки самогубця,— за кілька сантиметрів від його скривавленої голови.

